

УДК 94(477.85:338.48)
ББК 63.3(4 Укр)52

Юрій Зінько
(м. Львів, Україна)

КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО ГОСПОДАРСТВА НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ “ГУЦУЛЬЩИНА”

У статті розглянуто питання історії та сучасного рекреаційного використання території національного природного парку “Гуцульщина”, а також оцінку його місця та ролі в туристичних пропозиціях на локальному і регіональному (карпатському) рівнях. Основна увага зосереджена на обґрунтуванні перспективних цілей і завдань парку щодо розвитку базових (маркових) і супутніх туристичних продуктів та пов’язаної з ними інфраструктури й потенційних користувачів. Розглянуто також проблеми територіального планування туристичних об’єктів та етапність реалізації (впровадження) туристичних ініціатив.

Ключові слова: туристичне господарство, національний природний парк “Гуцульщина”, Косівщина.

1. Історія та сучасний стан розвитку туризму

Історію і сучасний стан туристичного використання території парку слід розглядати як складову частину розвитку Косівського туристичного регіону. Починаючи з кінця XIX ст. та впродовж більш ніж столітнього відтинку цей регіон спеціалізувався на літніх відпочинкових заняттях та зимових видах активного відпочинку. Літній сімейний відпочинок тут проявився в різних формах: ліжникарства (кінець XIX ст. – 60–70-ті рр. XX ст.), організованого відпочинку в колективних закладах (кінець XX ст.) та переважно короткотривалого відпочинку в різноманітних закладах розміщення (турбази, готелі, пансіонати, котеджі, сільські оселі) в останнє десятиріччя. Місцями зосередження відпочивальників виступали Косів, Шешори, Космач. При цьому територію парку (переважно передгірські й гірські лісові масиви) використовували для прогулянок, піших мандрівок до відпочинкових місць, а також збору грибів та ягід (утилітарні заняття).

Важливим етапом у розбудові сучасної бази туризму Косівщини було створення колективної відпочинково-оздоровчої бази (санаторії, бази відпочинку, турбази, дитячі табори), а також гірськолижних витягів у 60–80-х рр. XX ст. Саме на цей період припадає становлення мережі туристичних шляхів (прокладання, ознакування) на території парку, що трасувались від закладів розміщення до атракційних природничих та історико-культурних місць. Ця інфраструктура створила умови для розвитку кваліфікованого (пішого, гірськолижного) туризму. Одночасно регіон став популярним серед любителів гірськолижних занять (4 гірськолижні витяги) та водного туризму на Черемоші.

Тенденції останніх десятиріч у туристичній сфері регіону показали зростання частки пізнавального туризму (етнографічного, історико-культурного) та шоп-туризму (купівля гуцульських сувенірів). Цьому сприяло існування мережі регіональних музеїв, осередків народного промислу (вироби зі шкіри, дерева), центрів продажу сувенірів і народних виробів. Значно посилює цей напрям туризму проведення фестивалів етнографічного типу (Шешори, Косів, Космач). Зі створенням у 2002 році національного природного парку “Гуцульщина” були закладені передумови для розвитку різних форм екотуризму. Зокрема, були здійснені заходи щодо перетворення низки піших туристичних трас на тематичні (екоосвітнього типу). Тут розвиваються екоосвітні заняття (“зелені” школи) та здійснюються наукові тури (ботаніків, зоологів, лісівників). У структу-

рі туристичного господарства Косівщини за національним парком закріпилась еко-туристична спеціалізація.

В останнє десятиріччя Косівщина, після спаду кінця 80-х – початку 90-х рр. ХХ ст., переживає етап інтенсивного розвитку туристичної інфраструктури та зростання кількості відвідувачів. У першу чергу спостерігається створення нових об'єктів розміщення (бази відпочинку, готелі, пансіонати), туристично-оздоровчих комплексів (наприклад, Сокільське), а також різноманітної мережі закладів харчування (ресторани, кафе-бари та традиційні колиби). Біля багатьох із цих об'єктів споруджуються гірськолижні витяги, а також проєктують створення гірськолижних комплексів (Тюдів, Шешори). Ці об'єкти локалізуються поблизу території парку або в межах самого парку (підконтрольні площі) та зорієнтовані на подальший розвиток маркових туристичних продуктів Косівщини – коротко- і довготривалого відпочинку та гірськолижних занять.

Туристичні ініціативи парку “Гуцульщина” за п'ятирічний етап його функціонування були зосереджені на:

а) забезпеченні й покращенні доступу до основних атракцій (озеро Лебедин, гора Рокита, хребет Каменистий) та створенні нових атракцій (хата Святого Миколая);

б) забезпеченні базового екоосвітнього продукту: облаштування екоосвітніх стежок на основі піших шляхів, розробка програм екоосвітніх занять та створення дослідної лабораторії);

в) відродженні традиційних занять, пов'язаних з відтворенням і використанням гуцульського коня та вирощуванням лікарських трав;

г) розробці та поступовій реалізації проєктів щодо створення власної нічліжної бази (облаштування лісничівок, будівництво котеджів) та тематичних парків (“живий” скансен “Гуцульське село”).

2. Основні цілі та пріоритети туристичної політики парку на локальному й регіональному рівні

Створення національного природного парку “Гуцульщина” з однієї сторони розширило туристичні можливості Косівського району, а з другої – загостило конкуренцію в туристичному середовищі району між суб'єктами і парком. Спеціалізацією парку у сфері туризму Косівщини, як уже відзначалось, виступає екологічно орієнтований туризм. Окрім цього, сам етнографічний імідж парку, зафіксований у його назві, зумовлює розвиток туристичних ініціатив, пов'язаних з використанням історико-культурної спадщини гуцулів (застосування гуцульських коней, створення “живого” гуцульського скансену). Разом з тим адміністрацією парку було виявлено зацікавленість у розвитку відпочинкового туризму через створення власної відпочинкової інфраструктури та за рахунок співпраці із зацікавленими туристичними суб'єктами (наприклад, база відпочинку “Байка”). Ця ініціатива була практично оцінена місцевими підприємцями у відпочинково-гастрономічній сфері та відіграє свою негативну роль у тривалих конфліктах парку з місцевими громадами.

На регіональному (карпатському) рівні національний парк “Гуцульщина” у туристичній сфері позиціонується серед інших природоохоронних територій на використанні природничої спадщини Покутсько-Буковинських (Скибових) Карпат та популяризації культурної спадщини гуцульського етносу. За природничими атракційними об'єктами парк “Гуцульщина” значною мірою подібний до національних парків “Сколівські Бескиди” та “Винницький”. Етнографічно-культурні атракції парку зближують його з пропозиціями Карпатського національного парку та Карпатського біосферного заповідника. При цьому слід відмітити, що популярність серед туристів природних об'єктів

Карпатського національного парку (г. Говерла, водоспад “Пробій”), національного парку “Синевир” (найбільше гірське озеро Карпат), КБЗ (Чорногірський і Мармароський масиви, Долина нарцисів) є значно вищою, ніж природничих атракцій парку “Гуцульщина”. Тому необхідно при розробці концепції туристичного розвитку останнього визначити пріоритети у використанні його природничої та історико-культурної спадщини, що забезпечать сталий притік туристів.

У першому приближенні метою туристичного господарства парку “Гуцульщина” є забезпечення використання природних та етнографічно-культурних ресурсів для розвитку сталих форм туризму: пізнавально-природничого, пізнавально-культурного, кваліфікованого з елементами екоосвіти та відпочинково-освітнього туризму.

Реалізація цієї базової мети передбачає процес інтегрування рекреаційного господарства парку в туристичну сферу Косівщини, особливо прилеглих до парку територій. Повинна бути налагоджена тісна співпраця в обслуговуванні туристів із сусідніми з парком закладами розміщення, туристичними комплексами, етнографічно-культурними центрами. Саме сегмент туристів, що прибуває на відпочинок з пізнавально-культурною ціллю або займається активними видами туризму, повинен бути основним об’єктом туристичних пропозицій парку. Рекреаційне господарство парку повинно стати одним з елементів локального туристичного ланцюга.

Пріоритетними завданнями розвитку туристичної сфери парку є розвиток туристичних продуктів, у т. ч. маркових, та забезпечення їх відповідною інфраструктурою.

Виходячи з наявних природних ресурсів, етнографічно-культурної спадщини, існуючої інфраструктури та характеру туристичних занять на прилеглих територіях, а також місця (позиції) парку в туристичному господарстві природоохоронних територій Українських Карпат пропонується розвиток таких груп туристичних продуктів та інфраструктури в національному парку “Гуцульщина”:

а) екотуристичний продукт (на базі екоосвітніх програм) з відповідною інформаційною та освітньою інфраструктурою та мережею навчальних (дидактичних) і тематичних шляхів;

б) етнографічно-культурний продукт (на базі освітньо-навчальних програм) з відповідними навчально-експозиційними приміщеннями, демонстраційними моделями типу “традиційне господарство”, тематичними парками при широкій співпраці з майстрами народних промислів та місцевими громадами;

в) кваліфікований (активний) продукт (піший, водний, кінний, рибальський) на базі широкого використання місцевих природних ресурсів (гірський рельєф, водний потенціал р. Черемош і місцевих ставів) та досвіду традиційних занять (гуцульські коні);

г) обслуговування у партнерстві з іншими суб’єктами туристичної діяльності відпочиваючих у колективних та індивідуальних закладах розміщення Косівщини, а також транзитного руху туристів через створення малоформатної відпочинкової інфраструктури;

д) розробка у партнерстві з природоохоронними, культурно-освітніми організаціями тематичних екологічних і екологічних регіональних карпатських турів та забезпечення обслуговування організованих груп.

Національний природний парк “Гуцульщина” в організаційному плані знаходиться на етапі становлення, в тому числі в туристичній сфері. Тут важливим є формування базових елементів інфраструктури для обслуговування відвідувачів у національних парках. Це передбачає створення спеціальної адміністративно-туристичної зони з відповідною інфраструктурою, а також облаштування вхідних брам.

Важливим аспектом перспективного функціонування туристичного господарства парку є розробка схеми його територіального зонування. Такі зони, сконцентровані навколо важливих туристичних центрів і пунктів, відрізняються спектром туристичних атракцій та набором туристичних занять.

Як свідчить досвід українських національних парків, і карпатських зокрема, слабким елементом туристичної діяльності їх є не розробленість маркетингової стратегії з туризму. Зокрема, слабо використовуються різні форми комунікаційних технологій з потенційними користувачами туристичних послуг у парках. Для національного парку “Гуцульщина” на етапі його становлення важливим є забезпечення належної промоції його туристичних пропозицій безпосередньо для приїжджих на Косівщину, а також потенційних відвідувачів з України та зарубіжжя.

3. Пріоритетні туристичні продукти, інфраструктура та їх територіальне планування

Одним з важливих завдань парку на найближчий період (2–3 роки) є формування адміністративно-туристичної зони з обслуговування відвідувачів. Для парку “Гуцульщина” уся зона повинна складатися з таких базових об’єктів: візит-центру (інформаційно-освітнього осередку), тематичних експозицій, навчальних приміщень та допоміжної інфраструктури (паркінгу, гастрономічно-сувенірних закладів). З точки зору просторової локалізації для адміністративно-туристичної зони парку найбільш придатною є територія Косівського лісництва (біля с. Пістинь). Тут розміщені будинок Косівського лісництва (з кімнатою Святого Миколая). При відповідному візуально-архітектурному оформленні ця ділянка могла бути оформлена як вхідна брама парку. Для забезпечення виконання нею функції адміністративно-туристичної зони можливим є перетворення діючого лісництва у візит-центр з відповідними секторами: інформаційним, експозиційним, освітнім.

Як уже відмічалось, наявний туристичний потенціал парку дозволяє забезпечити розробку та реалізацію таких турпродуктів: екотуристичного, етнографічно-культурного, кваліфікованого та відпочинкового.

Екотуристичний продукт є поки що основною візиткою національного парку. У першу чергу він репрезентований екоосвітніми екскурсіями спеціально облаштованими стежками (усього 6 стежок). На жаль, якість ознакування, рівень їх облаштування та забезпечення інформаційно-освітніми матеріалами (буклети, путівники) не відповідають сучасним вимогам до екоосвітніх послуг у національних парках. Ці екскурсії носять епізодичний характер і використовуються з краєзнавчою метою переважно місцевими школами.

Для розробки більш привабливого екотуристичного продукту необхідно підготувати 2–3 екоосвітні програми, що опираються на природничу спадщину і традиційне природокористування даної місцевості. Одна з пропонованих програм повинна демонструвати природничу різноманітність Буковинських Карпат і може бути реалізована на основі тематичної стежки на Сокільський хребет. Інша програма може бути орієнтована на демонстрацію типів природокористування в Покутсько-Буковинських Карпатах (сільськогосподарський, лісогосподарський, полонинський, рекреаційний). Для цих цілей можна було б використати комбінований варіант екоосвітніх стежок на гору Рокитну та хребет Каменистий. Пропоновані екоосвітні програми повинні включати вибір цільових груп (школярі, студенти), забезпечення їх розміщення та інформаційними матеріалами, а також обслуговування спеціалістами парку на період перебування (2–3 дні). Значно посилено б ефект екологічного продукту для користувачів створення

2–3 дидактичних стежок (протяжністю до 2–4 км) та облаштованих місць для “зелених шкіл” на природі, а також цільове використання дослідної лабораторії парку. Для реалізації навчальних екологічних програм у парку необхідно обладнати приміщення для занять невеликих груп (15–20 осіб). Таке приміщення могло б бути складовою частиною проєктованого візит-центру.

Етнографічно-культурний туристичний продукт у віддаленій перспективі повинен стати марковим (іміджевим) продуктом парку. Він, як і попередній, вимагає розробки відповідних програм та формування цільової інфраструктури. Зокрема, перспективним видається створення навчальних програм з народних ремесел із залученням народних майстрів килимарства, ткацтва, вишивки, писанкарства, різьбярства з прилеглих до парку сіл. Вони змогли б давати майстер-класи для невеликих навчальних груп. Приміщення для занять з елементами експозиції народних промислів могло б стати складовою частиною проєктованого візит-центру або бути розміщеним у традиційній садибі в межах планованої адміністративно-туристичної зони парку. Традиційна оселя для навчання ремесел могла б стати основою проєктованого скансену “Гуцульське село”.

Краєзнавчо-пізнавальні пропозиції можуть бути реалізовані разом із зацікавленими сільськими громадами у сфері популяризації традиційних занять. Зокрема, пропонується створити модельне гуцульське господарство (район Шешор) з можливістю ознайомлення з веденням сільського господарства і підсобних робіт. Для господарства обов’язковим є утримання домашніх тварин, у т. ч. “іміджевих” для парку гуцульських коней. У співпраці з громадою с. Космач пропонується організувати демонстративне полонинське господарство з можливістю споглядати етапи приготування продуктів з овечого молока та їх куштування. Досвід реалізації таких демонстративних господарств мають інші природоохоронні території: Карпатський біосферний заповідник (біля с. Костелівка) та Карпатський національний парк. Пропонується також створити демонстративні сільські городи, де навчатимуть вирощувати дикорослі лікарські трави.

Особливу увагу слід приділити ініціативам парку, спрямованим на відтворення та забезпечення традиційного використання коней-гуцуликів. Один з перспективних шляхів їх використання пов’язаний з рекреаційною сферою. Зокрема, для перевезення відпочиваючих на бричках і санях (наявний сучасний досвід Косова) та організації кінних мандрівок через парк (Косівське і Шешорське лісництва). Важливим є питання створення стайні для утримання коней-гуцуликів, а також забезпечення функціонування на їх основі центру верхової їзди. Можливі місця локалізації стайні та центру верхової їзди в Старокутському лісництві (біля дороги Косів – Кути) та біля с. Соколівка. Пропоноване туристичне використання коней-гуцуликів одночасно презентуватиме два туристичних продукти: власне етнографічно-культурний та кваліфікований.

До створення національного парку кваліфікований туризм у формі піших мандрівок облаштованими стежками був домінуючим туристичним заняттям на цій території. Мережа піших стежок була спланована від основних туристичних закладів до найближчих туристичних атракцій, серед яких: озеро Лебедин, хребет Каменистий, хребет Сокільський, гора Рокитна, Шешорські водоспади. Зі створенням парку більшість цих стежок була дооблаштована і перетворена на категорію тематичних екоосвітніх стежок, критичний аналіз функціонування яких засвідчує, що багатьом з них повинні бути повернені функції переважно пішого туризму. Це в першу чергу відноситься до таких стежок як “До озера Лебедин”, “На гору Михалків”, “На Сокільський хребет”. Територія парку сприятлива також для трасування транскарпатського пішого туристичного шляху Е-13. Зокрема, його відтинки може бути трасований через Сокільський хребет.

Значні перспективи в парку має водний туризм на річці Черемош. У майбутньому із зацікавленими організаціями тут є можливість організувати інфраструктуру для обслуговування туристів-водників (річкові станції, пункти прокату водних засобів і спорядження). Існує можливість також використати досвід польського і словацького національних парків на гірській річці Данаєць щодо транспортування туристів на плотах. Цей інноваційний туристичний продукт вимагає детальної проектної розробки та консультаційного супроводу фахівців названих зарубіжних національних парків.

Значний потенціал парк має для розвитку велосипедного туризму, зокрема, з використанням гірських велосипедів та популярного в національних парках бігового лещетарства. Для цього необхідно організувати у співпраці із зацікавленими суб'єктами підприємницької діяльності пункти прокату велосипедів та лиж. Найбільш придатними для цих занять є Шешорське і Косівське лісництва.

З маркетингової точки зору для просування пропозицій кваліфікованого туризму парку необхідним є розміщення інформаційних щитів зі схемою мережі трас у місцях концентрації відпочиваючих (Косів, Шешори, Тюдів), а також добре ознакування видних пунктів маршрутів.

У карпатських парках широко використовується обслуговування туристів, що орієнтовані на короткотривалий відпочинок. Для цього обладнують зони відпочинку, місця тимчасових зупинок. Відпочинковий продукт парку може бути зосереджений на облаштуванні зон відпочинку та стаціонарних місць рекреації з нічліжно-гастрономічним запліччям. Щоб посилити конкурентоздатність відпочинкового продукту парку на локальному рівні, необхідно доповнити його екоосвітніми (екомузеї) та освітньо-культурними (тематичні етнографічні парки) елементами. Зони відпочинку та стаціонарних місць рекреації, згідно з функціональним зонуванням парку, пропонується організувати в передгірській (Старокутське лісництво) та низькогірній (Косівське і Шешорське лісництва) частинах.

Для забезпечення ефективного виконання парком туристичних функцій, як уже відмічалось, передбачена його інтеграція в туристичну сферу Косівщини як у функціональному (туристичний ланцюг), так і в просторовому плані. Територіальна політика розвитку туристичної сфери парку повинна базуватись на просторовому поєднанні туристичних об'єктів у населених пунктах регіону та туристичних пропозицій паркових територій. З цією метою необхідним є розвиток таких інтегрованих (парк + прилеглі населені пункти) туристичних зон:

1. *Косівсько-Шешорської* з відпочинковою, гірськолижною і культурно-освітньою інфраструктурою Косова та Шешорів, що може бути поєднана з екотуристичними та етнографічно-культурними і кваліфікованими пропозиціями низькогірно-лісової частини парку.
2. *Косівсько-Кутської* з відпочинковою інфраструктурою вздовж автотраси Косів – Кути, що може бути поєднана з екоосвітньо-відпочинковими та етнографічно-відпочинковими пропозиціями передгірної частини парку.
3. *Черемошсько-Сокільської*, що орієнтована на розвиток гірського (хребет Сокольський) та водного (долина Черемошу) туризму у співпраці з туристичними закладами Тюдова і Розток.
4. *Космацько-Березівської* з розвитком сільського туризму та забезпеченням ознайомлення з народними промислами та традиційними гірськими заняттями.
5. *Яблунецько-Березівської* із сільським та кваліфікованим туризмом.

Щоб організувати інтегрований розвиток туристичного господарства національного парку, необхідно забезпечити тісну співпрацю з місцевими громадами та їх суб'єктами туристичної діяльності, культурно-етнографічними осередками.

1. Національний природний парк Гуцульщина”. – Косів, 2007. – 15 с.
2. Рутинський М. Сільський туризм / М. Рутинський, Ю. Зінько. – К., 2006. – 318 с.
3. Туристичними стежками Косівщини. – Косів, 2005. – Ч. 1. – 40 с.

Юрій Зінько

(г. Львов, Україна)

**Концепция развития туристического хозяйства Национального природного парка
“Гуцульщина”**

В статье рассмотрены вопросы истории и современного рекреационного использования территории национального природного парка “Гуцульщина”, а также оценка его места и роли в туристических предложениях на локальном и региональном (карпатском) уровнях. Основное внимание сосредоточено на обосновании перспективных целей и задач парка по развитию базовых (марковых) и сопутствующих туристических продуктов и связанной с ними инфраструктуры и потенциальных пользователей. Рассмотрены также проблемы территориального планирования туристических объектов и этапность реализации (внедрения) туристических инициатив.

Ключевые слова: туристическое хозяйство, национальный природный парк “Гуцульщина”, Косовщина.

Yuriy Zinko

(Lviv, Ukraine)

**The concept of the development of the National nature Park “Hutsulschyna”
tourism sector**

The article reviews the history and current recreational use of the National Park of “Hutsulschyna”, as well as an assessment of its role and place in the tourist offer in the local and regional (Carpathian) levels. The main focus is on the rationale term goals and objectives of the park to develop the basic (mark) and accompanying tourist products and the related infrastructure and potential users. We also consider the problem of local tourism planning and phasing of tourism initiatives implementation.

Key words: tourism economy, national park “Hutsulschyna” Kosivschyna.